

НЕКОЛИКО ДОКУМЕНАТА ЗА ИСТОРИЈУ ЦРНЕ ГОРЕ ПРИЈЕ ПОЧЕТКА КАНДИЈСКОГ РАТА

Односи између Венеције и црногорских племена прије почетка кандијског рата познати су из радова рађених на основу података из Државног архива у Венецији. У тим радовима углавном је обухваћен низ проблема из млетачко-црногорских односа у првој половини XVII вијека. Неколико података које ћемо овдје саопштити употпуњавају неке појединости из млетачко-црногорских односа тога доба. Тиме се, по мом познавању Државног архива у Венецији, исцрпљују и посљедњи значајни подаци из овога архива за историју Црне Горе прије почетка кандијског рата.

Једно од најважнијих питања у односима између млетачких поданика и црногорских племена било је питање граница и честих сукоба који су доводили до узајамних убистава. Тако у љето 1634. Будвани убише једног муслиманина (Turco) из Маина. Његови рођаци упутише у Цариград једну делегацију да се жали на Будване. Када се делегација вратила, Маињани се скупеше у великом броју на челу са ћеџајом херцеговачког санџак-бега и црногорског кадије с намјером да нападну територију Будве. Међутим, до сукоба није дошло, балагодарећи заузимању которског провидура Болице и пристанку самих Маињана да се спор рјеши мирним путем.¹

Осим убистава, између Будвана и Маињана било је сукоба око граница. Да би се прекинули многобројни сукоби и убистава, Маињани и Будвани повјерише спор умирном суду, састављеном само од двојице чланова, који су испитали стање на терену и обиљежили спорна гранична мјеста. Дефинитивни акт о разграничењу између Будвана и Маињана донијет је у Котору 11. децембра 1635. године. Италијански текст направљен је у три примјерка, од којих је по један упућен баилу у Цариград и генералном провидуру у Задар, а трећи је остављен у которској канцеларији.² Оригинални примјерак је био на српском језику, јер у документу стоји: „И ја, Мехмед Србин, писао сам садашњу

¹) Archivio di Stato Venezia (— A. S. V.). Prov. gen. in Dalm. et lb. f. 450 di Zara a 16. agosto 1634.

²) A. S. V. Prov. gen. in Dalm. et Alb. f. 451.
Zara a 18. marzo 1636.

пресуду“. Јасно је да је Мехмед пресуду могао писати само на српском језику, јер у Котору је постојао званични тумач, који је преводио документа са српског на италијански језик и по потреби састављао акта и на српском језику. Пошто је докуменат интересантан за проучавање обичајног права, то га доносимо у цјелини, у преводу са италијанског језика.

„Слава богу. 1635, 11. децембра у Котору. Пошто дуже времена постоје сукоби, велике омразе и непријатељство између господe из Будве, који представљају општину и вијеће онога града, поданика Узвишене Републике, и кнезова, главара и збора сусједних Маина, турских поданика, због тога је између једних и других поданика дошло до великих сукоба и због тога је било више мртвих, са другим несрећама и штетама, пријетећи још већим несрећама између господe Будвана и Маина. Стога су се Маињани неколико пута обраћали у Цариграду разним жалбама и захтјевима. Пошто (Маињани) у Цариграду нијесу успјели да добију никакву изјаву о спору око граница, због интервенције узвишеног господина баила, вратили су се са опоменом и наређењем саме Порте да границе имају да се утврде са разлогом и правдом у споразуму и по наређењу узвишеног ректора и провидура Котора.

Због тога се дуго преговарало о начину и наређењу за такве преговоре и најзад се ствар ријешила заузимањем и врлимом узвишеног господина Антонија Молина, ректора и провидура овога града (Котора), са наређењем да се упуте на спорно мјесто једна и друга страна са учешћем господe: кавалијера Франческа Болице и гувернадур Вука Бечића да виде и припознају истину границу обадвије стране и са разлогом и истином које могу највише добити од најближих незаинтересованих личности и осталих писмених докумената, са задатком да обиљеже и ставе знаке на реченој граници, гдје ће се сачекати обадвије стране, које имају да испуне и признају границе. Према чему, по наређењу и добровољном приволом обадвије стране, направљено је све са заповијешћу и ауторитетом узвишенога господина Антонија Молина, ректора и провидура Котора.

Скупљени, гореречени кавалијер Болица и Гувернадур Бечић са уписаном господом и у име све општине Будве и осталих из Маина. Прво је приличило да се прочитају документи на латинском (италијанском) и турском језику које су обадвије стране сачиниле, и пошто је узето нужно обавјештење од незаинтересованих (лица) и добијена ријеч и вјера обадвије стране, у сагласности с тим пришло се утврђивању спора и одређивању правих граница.

Тако позивајући господa бога од којега потиче свака истинита правда, једнодушно и сложено изјависмо ми — гореречени кавалијер Болица и гувернадур Бечић, арбитра или изабрани од обадвије скупљене стране, према овлашћењу и реченој заповијести:

да спорно земљиште Топлиш, које се граничи брдом Купа према истоку до биљега скоро постављених са камењем пободеним у земљу, буде и подразумијева се као право и законито власништво Будвана, са свим приходима и припадностима, да Будвани или ма ко други у њихово име може радити речено земљиште, изнајмити га и располагати њиме, како им се свиђа као у њиховој граници.

На терен с оне стране границе према Пакату и брду Дубравици, што припада Маињанима, Будвани се не могу ширити, нити претендовати на друга, јер је ту граница онога села (Маина). Убудуће обадије стране имају да признају то власништво према реченим границама. Тако прочитану и изговорену садашњу нашу изјаву, за једну и другу од речених страна, примили су и прихватили и заклели се са обавезом да треба стално тако да је признају, пазе и поштују, и за већу сигурност потписале је и потврдили обадије речене стране. Треба да се направе два истовјетна примјерка, да би код сваке стране био по један, и да се пресуда унесе у регистар канцеларије. Овом садашњом пресудом поништавају се сви остали бџети и документи, било на италијанском, српском или турском језику, око ових граница, сходно садашњој пресуди која увијек има да важи и буде на снази између речених страна.

И ја Мехмед Србин писао сам садашњу пресуду, како је тражио господин кавалијер Болица, и замољен од речених Будвана и Маињана, који се тако задовољише и обавезаше њиховом заклетвом да ће поштовати и одржати увијек оно што садржи садашње писмо (докуменат), и тако ја потврђујем по заповијести и ријечи речених Будвана и Маињана.

Ја, Никола Ивановић, посредник са господином Пасквалином Марковићем, у име и по наређењу наше будванске општине, потврђујемо и обећајемо да ћемо поштовати што горе пише и садашње писмо завршисмо заклетвом, јер господин Марковић рече да не зна да пише.

Ја, поп Никола из Маина, посредник са Луком Радованчевим, Ником Калуђеровим, Ником Поповим, Луком Стјепчевим и Луком Вукашиновим, у име цијелог збора Маина и по његовом наређењу, прихватисмо и обећајемо нашом заклетвом, што је направљено и одлучено, не знајући да пишемо.

Ја, кнез Вујо од Рисна, дацијар Херцег-Новог и Рисна, настањен у Рисну замољен од Луке Стијепчева, Ника Попова, Луке Радованчева, Ника Калуђерова и Луке Вукашинова, глаvara и старца (судија), изабраних као посредници, у име и по наређењу свег њиховог збора и општине Маине, изјављујем како горе речени старци из Маина потврђују и обећају, у име цијелог њихова села са заклетвом, да ће заувјек остати задовољни границама међу њима (спорним странама), признатим, утврђеним и означеним како је горе речено, и да неће никада прекршити садашње писмо, који пошто не знају да пишу, ја, гореречени

Бујо, тако потврдих у њихово име и по наређењу, како је горе (написано).

Јероним Палташић, јавни тумач у овоме граду (Котору), би присутан свему изложеноме у садашњем писму, и тако замољен од обадвије стране из Будве и Маина, потврђујем речено писмо по наређењу и у име истих страна³.

Овим актом о разграничењу између Будвана и Маињана ријешен је један стари и мучни сукоб око граница, због којег је пало толико глава. Међутим, актом о разграничењу нијесу били задовољни неки Маињани. У лето 1637, поп Никола из Маина упутио се у Цариград да се тужи Порти због разграничења са Будванима. Али и млетачке власти у Котору предузеше потребне мјере. Которски провидур набавио је потврду од црногорског кадије да је спор између Маињана и Будвана ликвидан. Код црногорског кадије Хусеина дошли су: кнез Нико, Нико Папан, као и остали Маињани, а у име Будвана гувернадур Стефан Николето, Симон и други Будвани. Обадвије стране су изјавиле да се у потпуности слажу са одлуком арбитра, донијетом у Котору почетком децембра 1635. године. Акт кадијин као свједоци потписали су осам Турака. Осим тога, кадија се лично обратио Мехмед-аги, бостанци у Цариграду, и обавијестио га да је спор око граница између Маињана и Будвана ријешен и да ниједан Маињанин нема право да претендује на ревизију граница према Будванима.⁴ Тако је кадија, на захтјев Млечана и уз сагласност Будвана и Маињана у ствари потврдио одлуку арбитра о границама између њих.

У ово вријеме млетачка пошта од Котора до Цариграда ишла је преко Херцеговине, јер дуже времена због ђикана и Вјелица Млетачке писмоноше нијесу ишле преко Црне Горе.⁵ Да би овај једини пут који је остајао Млечанима за поштанску пошиљку осигурала, Венеција је неким главарима херцеговачких племена додијелила годишњу помоћ у соли, с тим да се брину за безбједност млетачке поште преко њихове територије.

³) A. S. V. Prov. gen. in Dalm. et Alb. f. 451.

Zara a 18. marzo 1636. Прилог наведене пресуде.

⁴) A. S. V. Dalm. rett. et altri f. 42.

Извјештај которског провидура није датиран, али је с краја августа 1637. године. Уз извјештај су прилози писма баила од 1. августа 1637, потерда Хусеина, кадије Црне Горе и кадијино писмо Мехмед-аги у Цариграду.

Riceputa li 12. di agosto 1637. in Cattaro.

Dal cadilaglio di Montenegro della villa di Mahine venero dinnanti al nostro tribunale conte Nico, Nico Papan et tutti gli altri di detto loco di Mahina e della parte delli signori Venetiani della città di Budua il governator Steffano Nicoletto, Simon et altri da Budua.

⁵) Јован Томић, Политички однос Црне Горе према Турској, Глас

У лето, 27. августа 1636, млетачке писмоноше, враћајући се из Цариграда у Котор, изгубиле су у Дробњацима један пакет са поштом. Млетачке власти у Котору врло су живо реаговале, сматрајући да су Дробњаци одговорни за нестанак једног пакета са писмима баила. Прво, писмоношама је ускраћена плата. Осим тога, Млечани се обратеше Порти са захтјевом да се казне Дробњаци због нестанка поштанске пошиљке на њиховој територији.

Кнезови Дробњака, чим су сазнали да могу чак бити и кажњени због нестанка поштанског пакета, предузеше све мјере да се пакет пронађе или утврди начин његовог нестанка. Главари Дробњака, заједно са кадијом, објавили су цијелом племену да ако се у року од два дана не пронађе пакет сви Дробњаци, односно 576 кућа, скупиће се да побију све из двије куће у чијој су близини заноћиле писмоноше оне вечери кад је пакет нестао. Ускоро се пакет са писмима пронашао, неколико мјесеци након нестанка. Кнезови Дробњака у писму Болице наводе: „Знајте, господине, да нестанак (пакета) не треба да приписујете нама, него злој памети оних писмоноша које су те ноћи спавале насред царског друма“.⁶

Проналажењем пакета Дробњаци су избјегли неугодне заплете са Млечанима и евентуалне репресалије Турака.

Идуће године, односно 1637. Црногорци, погођени турским репресалијама због Ђикана, организатора напада на млетачке писмоноше, били су вољни да среде односе са Млечанима због Ђикана и да омогуће прелаз млетачке поште преко Црне Горе. Почетком 1637. хеџаја херцеговачког санџак-бега казнио је Бјелице, Цуце и Озриниће због ометања проласка млетачких писмоноша. Да би избјегли даље заплете са Млечанима и Турцима, представници Бјелица и Његуша дошли су у Котор на преговоре са Болицом.

Почетком маја 1637. у Котор дођоше у име Бјелица: кнез Вуксан, Петар Малинић, Радин Ковач и Ђуро Вуколајевић, који у име свега збора Бјелица изјавише да се ограђују од Ђиканових поступака. Из Његуша су дошли: кнез Стјепан, браћа Павлић и Вујо и Раде Милин. Представници Бјелица и Његуша тражили су да млетачка пошта иде старим путем преко Црне Горе, „обавезујући се речени из Бјелица и Његуша за себе и друге из речених села, под обавезом властитог живота и главе, да неће бити сметње писмоношама, ни државној пошти од Ђикана и његових присталица, ни од које друге личности, ни у које било вријеме, ни ма којом приликом на том путу, него да ће

⁶) A. S. V. Dalm. rett. et altri f. 41.

Di Cattaro 4. decembre 1636. и прилог писма кнезова Дробњака. 1636. li 21. novembre in Cattaro, ricevuta da Drobgnazi.

Da noi conte Paolo Draghichievich, Stiepan di quondam Toma Balotich et altri conti et vecchi di Drobgnazi. Писмо је било упућено Волици.

увijek бити примљени, цијењени и поштовани, као што приличи добрим и вјерним поданицима и слугама честитогa султана и узвишене Републике Венеције“.

На преговорима је било покренуто и питање враћања стоке коју су Ђикан и његов брат заплијенили Ришњанима. Бјелице се обавезују да ће у вријеме скорашњег чишћења солана у Грбљу, „са споразумом цијелог црногорског збора расправљати са Ђиканом и његовим присталицама“, да би испитали шта је потребно да предузму да би се повратила заплијењена стока.

Ову изјаву представника Бјелица и Његуша написао је на српском језику тумач Јероним Палташић и превео на италијански. Докуменат је у име Његоша и Бјелица потписао Вуко Стјепанов, дацијар из Рисна, пошто представници Бјелица и Његуша нијесу знали да пишу.⁷ Послије претходног споразума Бјелица и Његуша са представницима млетачких власти у Котору, црногорски главари су у име општег црногорског збора преузели на себе питање рјешавања пролаза млетачке поште преко Црне Горе. Овдје је потребно нагласити једну значајну појединост. Сукоб са Млечанима због Ђикана прво претреса племенски збор Бјелица, одакле је Ђикан, па тек онда ствар преузима општи црногорски збор.

До почетка кандијског рата нема значајнијих непознатих података за историју Црне Горе. Средином јуна 1638, као што је био обичај сваке године, у Грбаљ је дошао кадија Црне Горе са 2.000 Црногораца због чишћења солана. У исто вријеме у Грбаљ је стигао и скадарски паша да би узео редовни трибут од Црногораца и Грбљана.⁸

У ово вријеме падају покушаји успостављања ближих веза између црногорскогa владике Мардарија и Римске курије. Мисионар Леонарди писао је, почетком марта 1638, секретару Конгрегације како је са Болицом удесио да се обојица нађу са владиком Мардаријем у Котору, гдје би му том приликом предложили унију са Светом столицом.⁹ Сам владика Мардарије живо се заузимао да пође у Рим. Крајем маја 1639. владика је лично дошао у Котор и изјавио жељу которском провидуру да би се радо упутио у Венецију, одакле би продужио за Рим. Наравно, његов пут би требало да остане у тајности, јер

⁷) A. S. V. Prov. gen. in Dalm. et Alb. f. 452.

Zara 2. giugno 1637. и прилог 1637 li 7. maggio in Cattaro.

⁸) A. S. V. Prov. gen. in Dalm. et Alb. f. 453.

Zara li 28. giugno 1638.

⁹) Јован Радонић, Римска курија и јужнословенске земље, 1950, с. 127.

ако би што Турци сазнали, све би се могло рђаво завршити за владику.¹⁰

Покушај владике Мадрарија да се приближи Риму и Венецији показује да је још прије почетка кандијског рата владика Црне Горе, као прва политичка личност и вјерски поглавар радио на успостављању политичких веза са Венецијом. Зато је сасвим разумљиво да одмах у почетку кандијског рата Црногорци прихватају сарадњу са Венецијом.

Г. Станојевић

ПРЕПИСКА ОКО ЈЕДНОГ МЕГДАНА ИЗМЕЂУ ПРЧАЊАНА И РИШЊАНА 1791. ГОДИНЕ

У своје доба смо преписали из архива бившег Среског начелства у Котору, који је, како је познато, у рату готово сав пропао, неколико аката о намјераваном мегдану између припадника прчањске и рисанске општине, те их овдје објављујемо како би се боље освијетлили односи који су владали међу народом појединих општина у Боки посљедњих година млетачког владања у овом крају и да би се боље упознали њихови појмови о части и јунаштву, као и да се види поступак млетачких власти које су настојале да законским пријетњама и казнама застраше и одврате народ од проливања крви и међусобног непријатељства. При томе је млетачким властима, изгледа, најглавније било да се очува мир и поредак у овој пограничној области, не толико због самог бокелског народа колико ради престижа и сигурности њихове управе у овом крају, као и угледа њихових службеника, чија се способност оцјењивала по резултатима њихова рада у народу.

Први акт у позицији „Позив на мегдан између општине прчањске и рисанске“ („Sfida di duello fra Comunità di Perzagno e di Risano“) је писмо главара рисанских, које у транскрипцији гласи:

„Свиетломе Г(оспо)д(и) ну капетан Антону Луковићу и оставијем главарима од поштене комунитати прчанске м(ного) д(раги) п(оздрав):

У толико ви пишемо како разумјесмо данас од Пераштана и Столивиљана да сте ви ишли на некакве мегдане што ми није-

¹⁰⁾ A. S. V. Dalm. rett. et altri f. 44. Cattaro li 25. maggio 1639.

Questi giorni andati capito inanti di noi il vescovo di Monténégro suddito turchesco, ma di rito greco, il quale ci fece sapere ch'egli teneva volontà di venir in cotesta città e di capitar anco a piedi di Vostra serenità per passarsene poi à Roma.